

2. GEOGRAFIES I FIGURES

JOSEP BALLESTER

La dignitat

Dilluns d'aquesta setmana ha fet seixanta-quatre anys de l'annexió de l'Alemanya nazi d'Àustria i l'entrada de Hitler en pla imperial i arrogant pels carrers de Viena. Ja sé que no és una data redona de celebració i que ens agafa una mica lluny de nosaltres. Sempre, però, he pensat que amb aquell fet acabava d'una banda des del 1918 un cicle de destrucció igual que se n'iniciava un altre, de més terrible per a moltes vides i per a la més original cultura centreuropea. Aquell dia molta gent va haver de preparar les maletes i fugir de manera desesperada. D'altres van ser detinguts i els van fer desaparèixer. Hi ha un metge pel qual sempre he sentit una estima especial que es va negar a marxar. Aquell cèlebre científic havia nascut feia vuitanta-dos anys a Freiberg, Moràvia, però poc de temps després per una crisi econòmica la família s'instal·la a Viena. Aquest jove despert va iniciar la carrera de medicina sense gaire entusiasme i després d'haver realitzat una sèrie de recerques sobre les glàndules sexuals de les anguilles, entra a treballar en un laboratori. Allò li agradava. Igual que la lectura dels clàssics grecollatins, l'admiració per alguns personatges de Shakespeare com l'angoixat rei Lear o Hamlet, als quals dedicà moltes hores de reflexió, o el gran Goethe. La investigació era una cosa i una altra de ben diferent el conreu quotidià de metge. No l'atreia gens. D'aquesta manera, quan va obtenir una beca se'n va

anar a París per estudiar amb J.M. Charcot l'ús de la suggestió hipnòtica en el tractament de la histèria. Aleshores va decidir que havia de treballar en aquell espai nebulós de la ment, aquell caos màgic, que ho semblava a primera vista, de segur que podia traçar un mapa, més o menys racional amb el qual orientar-s'hi. Calia edificar els plànols de l'inconscient. Una cartografia de la part oculta de l'ésser humà. Cosa que va fer, malgrat els entrebancs i les privacions econòmiques. Que no foren poca cosa. Estava obert a qualsevol alternativa per molt heterodoxa que fos. En algun moment, pensà, que realitzava l'ofici de bruixot. Interpretava els somnis o emprava la tècnica catàrtica de la lliure associació d'idees. Li donaven uns resultats satisfactoris. S'havia transformat en un arqueòleg que indagava entre la runa o el fem de la intel·ligència.

Potser en la seua obra més cèlebre, de la qual es van vendre molt pocs exemplars en la seua primera edició, ja deixa ben clar a banda del valor terapèutic de la paraula, el descobriment de la sexualitat en la més tendra infantesa de l'ésser humà, que tanta polseguera va alçar, o que en els somnis s'amaga, com en una corfa de nou, la psicologia de les neurosis. Una societat tan nyonya i puritana com la que li va tocar viure no podia permetre's aquestes afirmacions tan perverses que li van costar molts disgustos. Fins i tot va haver de patir un profund aïllament intel·lectual que va durar molts anys. I no parlem de les burles a tot hora que eren llançades com dards contra la persona i el seu origen. Aquelles teories eren una heretgia en la professió mèdica.

Quan encara Hitler no havia arribat al poder, a finals de maig de 1933 es va cremar públicament a Berlín, igual que ho feia la Santa Inquisició, l'obra d'aquest investigador. També la d'altres autors. Era un símptoma d'allò que s'apropava. L'horitzó s'enfosquia i augurava temps difícils per al pensament i la raó. Les urpes del feixisme s'escampaven per tot Europa.

Aquell científic, aquell revolucionari que va descobrir entre d'altres coses la transcendència de la paraula com a mitjà que mitigava algunes malalties, en el qual es resol o es deixa de resoldre tot. Sigmund Freud, que era com li deien, no va deixar mai de banda la seua actitud irònica per molt complicada que fos la situació. Convençut pels seus i disposat

a transigir que havia de marxar de Viena, una de les condicions que se li van imposar per a obtenir el visat fou que signés un document que deia així: “Jo, professor Freud, confirme per la present que després del *Anschluss* d’Àustria al Reich d’Alemanya he estat tractat per les autoritats germàniques, i particularment per la Gestapo, amb el respecte i la consideració degudes a la meua reputació científica; que he pogut viure i treballar amb completa llibertat, així com prosseguir les meues activitats en totes les formes que desitgés; que vaig rebre ple suport de tots els que van tenir intervenció en aquest respecte, i que no tinc el més mínim motiu de queixa.” Quan l’oficial nazi va portar el document, Freud no va tenir cap problema a signar-lo, però va preguntar si li podrien permetre afegir una frase, que era la següent: “De tot cor puc recomanar la Gestapo a tothom”.

La malaltia de càncer que el perseguia des de 1923 va començar a guanyar la batalla. Però estava tranquil. Recordava la promesa que li va arrencar al seu metge, que l’ajudés a abandonar aquest món amb dignitat. En ocupar la casa que havien llogat a Londres, pensà, quina llàstima de jardí, ja que aviat deixaria de gaudir-lo. Des d’aquell moment va passar la major part de temps possible en aquest espai amb una còmoda engronsadora que tenia un petit tendal per protegir-lo del sol. Intentà reiniciar la seua ocupació predilecta que era escriure. Ho va aconseguir, encara que cada vegada se sentia més dèbil. La fi estava molt a prop. Experimentava el dolor i els efectes tòxics del radi, i el món cada vegada era més una illa de sofriment. El vell càncer amb el qual havia compartit l’existència durant molts anys l’arrossegava cap a l’abisme. Ell, però, no ho pensava així. Seria un alliberament. Cridà el metge i li digué: “Estimat Schur, vosté deu recordar la nostra primera conversació. Vosté em va prometre que m’ajudaria quan no pogués més. Ara sols és una espècie de tortura i ja no té cap sentit.”. L’endemà, Chur va administrar la dosi de morfina que necessitava el seu amic. D’aquesta manera va descansar.

(12 març 2002)

Els dimonis de l'escriptor

Aquella dona amb uns ulls carregats de foc li deia a l'home que tenia al costat ¿Saps, Dmitri, que vaig a ingressar en un convent? Sí, algun dia em faré monja. Aliosha m'ha dit paraules que no oblidaré en la vida...Sí...Però avui ballem. Demà a un convent, però ara ballem i passem-ho bé. Vull divertir-me amb totes les ganes del món, i què? Déu ens perdonarà. Si jo fos Déu perdonaria el món: Benvolguts pecadors, des d'ara us perdone. Jo també vull demanar perdó: Vosaltres que sou gent bona, us demane perdó, perdoneu a aquesta nècia fembra pecadriu. Sóc una dona dolenta, però resaré. I continuà amb el ball i amb el vodka. Va tancar els ulls extenuada i es va quedar adormida. Ara, però, sentia una espècie de campaneta, aquell so que venia de lluny s'escoltava cada vegada més a prop. De sobte es va deixar de sentir. Dmitri no es va adonar que aquella campaneta havia deixat de sonar i que el soroll de la festa que havien muntat tampoc no s'escoltava. On eren aquells cants d'alegria que parlaven d'històries apassionades i desencontres? Després de la música s'havia apoderat de la taverna el silenci més profund. Aleshores Grushenka va obrir els ulls. He somiat que caminàvem sobre la neu, aquella neu que cau d'una manera especial a l'estepa russa, el ning-ning de les campanetes m'ajudaven en el recorregut per aquell immens oceà cru. El dibuix de la lluna sobre l'horitzó blanc em donava una sensació de pau i de tranquil·litat que mai no havia sentit. Naturalment, tu, Dmitri eres al meu costat. En aquell moment ell la va besar com mai no ho havia fet. Quin despertar! Encara que mentre l'abraçava va notar que ella mirava tota sorpresa i molt fixament darrere d'ell. Els seus ulls havien esculpit la por. Entre les cortines havia entrevist la figura d'un home. Aleshores va apartar la cortina i quedà gelat, com si una fletxa li hagués travessat l'ànima. La sala era plena de gent desconeguda. I una veu que semblava que venia d'ultratomba digué: Extint Karamàzov, tinc el deure d'anunciar-li que se l'acusa de l'assassinat del seu pare, Fiodor Pavlovich Karamàzov, perpetrat aquesta nit. Es van dir més coses, però Dmitri no entenia res. Ell mirava amb uns ulls d'un altre món.

Jo, Dmitri Fedorovic, segons diuen, però mai no m'ho he cregut, sóc un personatge de ficció de l'epilèptic i malaltís Dostoievski. Els meus germans Ivan, Aliosha o Smerdjakov també són una ficció? I l'odi que sent pel pare també ho és? I la passió i el desig que em provoca la bella Grushenka? És, això, també una invenció teua? Em mor de riure. No deu ser que tu ets una fantasia nostra. El caos i l'huracà avança en el teu camí. La batalla l'has perduda en el moment que ens vas donar una vida tan intensa i una autonomia psicològica tan complexa. Ja sé que l'assassinat del teu severíssim pare a mans dels serfs et va trastocar moltes vides. L'odi al teu pare, un tirà degenerat que s'aprofità sexualment dels criats, la teua culpa per haver viscut en les condicions que ho has fet gràcies a l'exploració dels humiliats et desperta una angoixa i una culpa inassolibles. El crim com a únic recurs per a afirmar-se contra l'autoritat paterna. És a dir, contra Déu. Ets un rebel, però la teua creació, les criatures d'això que tu dius ficció, encara ho són més. Sens dubte. Haver mort Déu, et fa por? Aquest és el preu que hem de pagar tots. Per aquest motiu, tu ets tan perillós com els teus personatges. Els dimonis ara campen pertot arreu. I el soroll dels grills no s'aturaran mai en el teu cervell. Sempre et perseguiran.

Tinc una especial predilecció per *Els germans Karamàzov* per diversos motius, però, segurament els sentimentals són aquells que a la llarga, segons sembla, són els que més et pesen. D'una banda, tinc un bon amic que ja fa un temps em va contar la relació amb aquesta complexa novel·la. En diferents moments de la seua vida havia intentat llegir-la, però, per algun motiu o per algun altre, l'havia deixada inconclusa. Un dia en una visita a la casa de camp d'uns coneguts, va anar al lavabo, on es va trobar la sorpresa que per a torcar-se les parts, després d'haver-hi evacuat, el paper que s'utilitzava era un exemplar del llibre del gran escriptor moscovita, només calia anar arrancant les pàgines, segons la necessitat. El meu amic, agafà el llibre i se'l va emportar. Les diverses voltes que havia intentat llegir la novel·la sempre s'havia quedat pel mateix capítol. Resulta que a aquell exemplar que s'emportà del comú li faltaven sols les pàgines que ell havia llegit. D'aquesta manera va acabar la resta del llibre a partir d'aquells fulls que no havien estat arrancats. Allò era un

espècie d'avís per finalitzar la feina iniciada feia molts anys. L'altra relació amb la novel·la, em ve de molt petit, el meu pare, que l'havia llegida, sempre comentava que la relació entre aquell pare pervers i aquells fills, l'havia pertorbat i l'havia fet reflexionar durant molt de temps. Després, però, en la versió cinematogràfica de Richard Brooks, de 1958, Dmitri interpretat per un magnífic Yul Brynner, en un moment de la trama, tot altiu, fanfarró i dèspota vexa un home vell, davant del seu fill, que devia tenir, set o vuit anys. La imatge de desolació i ràbia del xiquet en veure el pare arrossegat per la barba i maltractat per un militar fatxenda és terrible. Això va sorprendre el meu pare. La veritat siga dita, després quan he contemplat aquesta escena, m'ha determinat la meua lectura no sols del film, sinó també del llibre. És curiós com aquestes fets després et marquen en les relacions amb els altres.

Fiodor Mikhajlovic Dostoievski havia sentit aquelles campanetes que Dmitri i Grushenka havien escoltat, i tot seguit la visita del silenci més aterridor. Recordava com un vint-i-un de desembre, els condemnats per sedició, i ell n'era un, els van fer formar davant un escamot d'afusellament, i després d'un macabre simulacre, se'ls va commutar la pena de mort per la de treballs forçats a Sibèria. Alguns no resistiren aquell tràngol i es tornaren folls. El nostre escriptor, gràcies a la lectura de la Bíblia, únic llibre permès, i l'anhel d'explicar-ho algun dia, a través de la creació ho pogué suportar. Era l'intent d'escenificar l'impossible i la baixada a l'infern.

Aquests dies he sentit parlar que el nihilisme, en certa manera, l'espectre dostoievskià, campa per la ciutat de NY, que més volguérem alguns, el que campa per aquella part del món és una altra cosa de ben diferent. Són uns dimonis més perillosos i que en qualsevol moment estan disposats a obrir d'una manera violenta la caixa de Pandora. Com va escriure aquest excel·lent novel·lista, si Déu no existeix, tot és permès. És molt possible, però ningú no em negarà que, en nom de Déu o de nosequina Pàtria, així mateix, tot ja era permès.

(17 setembre 2002)

El barber de Varsòvia

És molt més que probable que alguna d'aquestes fosses que cave amb tant d'esforç i pena, siga la meua pròpia sepultura. Es diu aquest home al voltant de l'any 1942 mentre viatja, potser, per un dels fils del trapezi més complicats pels quals haurà de passar en la vida. No és un trajecte de les altures, sinó el vertigen més angoixant i la caiguda al pou més fosc per on puga habitar un ésser humà. El camp de concentració en el qual ha estat internat no és dels més coneguts, es troba a l'*oblast* històric de Podòlia, concretament a la Ucraïna occidental. És jove i pot cavar. Un avantatge davant les circumstàncies. A més a més, parla amb una gran perfecció la llengua dels botxins. Això, ara no ho sap, l'afavorirà per a poder escapar. En aquest infern alguns van aprendre a comptar tot llançant cadàvers en aquells grans nínxols al cel ras. Va sobreviure, tanmateix. La disfressa i la màscara, la sort i una acció ben bé de Hollywood l'ajudà a fugir d'aquell calvari. Després ens el trobem de partisa mentre es prepara la llegendària insurrecció de Varsòvia, que alguns deuen haver reviscut enguany en l'excel·lent film d'*El pianista* de Polanski. Amb les flames del gueto, molts van cuinar el seu propi rostit. Després de l'alliberament, les coses no seran com hom hi havia pensat. Una altra maquinària de repressió s'instal·la d'una manera callada, però fèrria. Sempre és igual. En els processos les bruixes reconeixen els seus tractes amb el dimoni. La sang se'ns encén! Com les podien obligar a això, si és clar que no existeix el dimoni! Però la veu de la raó ens crida a dintre: "No és veritat, no és veritat, no és veritat!" El dimoni existeix, i precisament era inquisidor.

Aquest jove escriptor que li deien Stanislaw Jerzy Lec va nèixer a L'viv el 1909, ara Ucraïna, aleshores la Galítzia de l'imperi austrohongarès, anomenada en alemany Lemberg i Lwów en polonès. De casa bona, concretament procedia dels barons de Tusch-Letz, de família jueva, i ben polonitzada. Això em recorda un altre compatriota seu, també bon escriptor i molt poc conegut per les nostres latituds, Soma Morgenstern. Tots dos, igual que molts creadors d'aquell imperi en decadència, que va desaparèixer després de la Primera Gran Guerra, que tant s'estima-

ven la llengua alemanya gairebé van ser anihilats per les urpes nazis. Ironies de la història. Amb vint anys trobem textos satírics de Lec a diverses revistes literàries de Cracòvia i de Varsòvia. Ben descregut, sense amo ni Déu, cada vegada s'aproximava més a posicions radicals de l'esquerra. La policia sempre a l'aguait li trepitjava els talons. Aleshores no parava a casa i corria pels cercles lletraferits la llegenda que vivia a les cafeteries. Em demanen per què escric els meus pensaments en locals públics i plens de gent, i no pas en solitud. Per tal de no oblidar en quin món visc. Però sí que ho sabia ben bé. S'amaga, fuig, viu en aquells establiments carregats de somnis, fum i llibertat. Comença a escriure petites càpsules de subversió que el convertiran en un dels autors d'aforismes més importants del segle XX. Us done píndoles amargues amb un bany de sucre. Les píndoles són innòcues, el verí es troba en la dolçor. Un dia, però, de primavera de l'any 1941 a l'eixida del seu cafè predilecte, on escrivia en els tovallons de paper aquelles ratlles farcides d'humor i compromís punxant, el gos rabiüt de la Gestapo l'espera i se l'emporta com tants d'altres. Per jueu, per llibertari i per polonès.

La sort i la intel·ligència en uns moments terribles li facilitaren que no desaparegués en un d'aquells escorxadors d'humanitat. *Ecce homo!* —*homini lupus est*. Entre el 1946 i el 1950 fou *attaché* cultural, això que per alguns podria ser un possible exili dolç a l'ambaixada diplomàtica de Viena. Ciutat que tant s'estimava pels orígens familiars, però sentir-se lligat al règim estalinista del seu país no li feia cap il·lusió. D'aquesta manera emigra a Israel. Però un descregut com ell, germanòfil i tot buscant un horitzó de llibertat, veu, de seguida, que aquell no és el seu terreny. Ni menys encara la terra promesa. Sembla au d'un altre galliner. Només hi aguanta dos anys. I se'n torna a la Varsòvia trista i fosca de la postguerra. Tradueix, publica en alguns diaris, elabora i aprofundeix, a foc lent, en l'obra poètica. I brega i s'escapoleix de la censura. Abans que acabe la dècada publica la primera edició dels *Despentinats*, llibre que li donarà un gran prestigi no sols a Polònia sinó a la resta del món. Seré un escriptor regional, em limitaré a tot el planeta! Així es convertirà en un autor desinfectant, gràcies a la seua poesia incisiva i als seus pensaments que no han parat de créixer. A nivell d'Estat espanyol

se'l coneix ben poc, ara fa uns anys es publicà una selecció al castellà d'aquelles màximes, algun poema en revistes, i poca cosa més, recentment en català ha eixit a la llum un miler dels *Pensaments despentinats*. No sé perquè els perifèrics som invisibles entre nosaltres. Són aquelles coses que passen. Aquest tipus de literatura instantània en mans d'aquest franc tirador és un dard enverinat. Jo que m'estime aquest tipus d'artefacte i en sóc un col·leccionista i lector impenitent, he de confessar que Lec, d'una manera experta sap provocar el vertigen necessari en mastegar la seua escriptura. Tot allò que és diví i humà entra en la cobertura de la seua ploma mordaç. Fins i tot la barba del profeta es pot afaitar! Així l'aforisme és un tipus de text concís que no necessita cap argumentació, que amaga, en la major part dels casos, un ideal de saviesa o una reflexió ètica o, fins i tot, estètica. Aquests microassaigs que podríem caracteritzar per la brevetat, la rotunditat lapidària, l'economia expressiva, la paradoxa, la ironia, el mot esmolat i la metàfora incisiva, depenen sobretot del tarannà del creador. En aquest tipus de text l'estil de l'escriptor és, potser més que en altres ocasions, determinant. Cada autor juga amb les seues regles com vol o com pot, ja que dominar aquesta literatura resulta un veritable art. I Lec, sense cap mena de dubte, ho és. Recordeu que el signe d'interrogació és l'escut de la llibertat.

(7 de febrer de 2003)

S.P.

Allí no hi havia res. Sols fang, una terra gèlida i pantanosa que era transformada quan arribaven noves inundacions. L'aigua i el fred cobrien cada racó d'aquell espai. El senyor absolut i poderós del país va decidir fundar, enguany farà tres segles, una ciutat; més que això va voler fer la idea d'una urbs. Una ciutat ideal. Això en un indret impossible on el vent assassinava qualsevol vestigi de vida. L'aristocràcia el va titllar de boig i els popes de dimoni. En els primers tres anys de construcció van sucumbir en aquelles maresmes malsanes més de cent cinquanta mil súbdits. La mort disfressada d'extenuació i de fred s'engolia els treballa-

dors com un grapat de llepolies repartides entre xiquets en eixir d'escola. Fou una empresa titànica. Aquell tsar havia decidit començar de zero, costés el que costés. La taula rasa d'un lloc inhòspit era el desig i no pensava tornar enrere. D'aquesta manera es projectà aquell indret amb arquitectes vinguts de fora, ja siga Itàlia, Holanda o França. Així dibuixà un plànol rectilini i geomètric. Realitzat a esquadra i amb regla. Des del primer moment es va regular l'amplària dels carrers i l'alçada de cada edifici, hom buscava crear la il·lusió d'un horitzó que confrontés amb l'infinit.

És una de les coses que et sobten quan la contemples des de la perspectiva Nevski. Per a mi un dels espais més bells però, així mateix, més desoladors i inquietants que he percebut mai. En algun moment et pot glaçar l'ànima. Si arribes des de Moscou amb el Fletxa Roja, avui dia no sé si encara té aquest nom, a una de les estacions de ferrocarril, tens una mica la sensació de reviuire algunes de les escenes de les andanes que apareixen a la novel·la més cèlebre de Pasternak. Quan passeges t'adones que el Neva, majestuós, és el veritable tsar. Domina la geografia. La metròpoli a l'hivern té una llum blanquinosa, molt més que estranya on l'horitzó arriba a desaparèixer. Fins i tot la mar es fa gel. Un blanc cru cobreix la fisonomia i el Bàltic nega qualsevol responsabilitat. Darrere de les fastuoses façanes i els jardins immensos, de seguida, com bolets, van créixer barris de misèria, carrerons i subsòls ben sòrdids on vivien els personatges no sols de Dostoievski. En aquesta ciutat sempre trobes una certa olor, que diria que és general a Moscou, fins i tot la percep en els avions de la companyia d'Aeroflot; són aquells efluvis de floricol bullida i carn guisada. L'he pogut sentir a hotels, en cases particulars o en alguns carrerons. Mai no n'he sabut el motiu. El canvi de nom és una característica peculiar de la capital. En un moment d'exaltació patriòtica, el 1914, es va substituir el nom pel més autòcton de Petrograd, l'altre era excessivament germànic. Després de la mort de Lenin tornà a reemplaçar el nom, ara fou Leningrad. I el 1991, després d'un referèndum tornà al nom històric de Sant Petersburg.

Hi ha un personatge no oriünd de la ciutat, però tant se val, la va dominar fins a ressorts més que amagats i íntims, que fou protagonista

de molts dels episodis tenebrosos que precediren la revolució del 1917. Encara avui podem escoltar llegendes i misteriosos fets que el van tenir com a actant fonamental. El diví Grigori, per a nosaltres més conegut com Rasputin, va saber relacionar-se molt bé en la capital de l'imperi rus. Des del moment que coneix Nicolau II i Alexandra Fiodorovna la seua ascensió social fou vertiginosa. Es va convertir en el favorit. Produïa un fort efecte hipnòtic sobre la gent, sobre diferents tipus de persones, fins i tot de traure de l'estat crític l'hereu del tron Aleksei, hemofílic de naixement. No hem d'oblidar que la família imperial entre les seues millors característiques, tenia una dosi gairebé fanàtica d'això que ara diríem religiositat. A més, aquell home enviat per Déu provocava una atracció molt forta a les dames de la noblesa, però, sobretot, a la tsarina. Això feia que es pogués passejar per qualsevol palau sense cap problema. A l'hora que fos tenia les portes obertes. Tot tipus de portes. El perdien el vi de Madeira —era capaç de beure'n en una llarga nit quasi mitja dotzena d'ampolles—, i el desenfré patològic que sentia per les senyores. Un grup de poderosos, amics de la família reial, veien el tenebrós monjo com la personificació del mal; així, en un intent de salvar la monarquia, davant l'opinió pública, organitzaren un complot. La nit del setze al disset de gener de 1916, Rasputin fou convidat al palau del príncep Iusúpov. I ningú mai no el va tornar a veure més amb vida. La policia, dos dies més tard, va trobar el cadàver al riu Malaia Nevka, sota el pont Elaguin. Segons descriu l'autòpsia, Rasputin va ingerir una forta dosi de verí que havia estat afegit al vi i als dolços que tant li agradaven, i després hom li va descarregar les bales del tambor d'un revòlver, però quan el van llançar a l'aigua, encara estava viu. En els seus pulmons hi havia aigua, cosa que demostra que la mort fou causada per asfíxia. Era el primer indicatiu de la fi de la família reial, els esdeveniments es precipitaren com un castell de cartes, just un any després la Guàrdia Roja de Trotski assaltava el Palau d'Hivern.

Hom ha dit que Petrograd ja no existeix, almenys els éssers humans que l'habitaven van desaparèixer fa molt de temps, quan no per les purgues estalinistes o pel setge dels nazis. Aquesta ciutat sempre va ser rival de Moscou, fins i tot políticament dins l'era soviètica. Stalin sem-

pre li va tenir un odi especial, allí tingué una clara oposició, quan no era Trotski era Zinòviev o Kaménezh. D'aquesta manera hi hagué una forta repressió en massa des dels anys 1937 fins al final de la Segona Guerra Mundial. La deportació de l'anomenada intelligentsia petersburguesa fou un escaló més. El seu prestigi el revoltava. Recordem els casos de la poetessa Ajmàtova o del músic Shostakòvich. Després vingué el famós bloqueig alemany que durà exactament vuit-cents setanta-dos dies i en el qual moriren gairebé nou-centes mil persones. Hi ha alguna versió que culpa el dictador rus de la tragèdia de la ciutat, ja que segons aquesta teoria, es va possibilitar el setge de l'urbs que ell considerava un símbol de l'oposició al règim i del lliure pensament de la intel·lectualitat russa. La fam, a banda de cadascuna de les desgràcies, fou el pitjor. Recordem que les tropes alemanyes havien rebut l'ordre directa de Hitler d'esborrar la ciutat del mapa, i aquestes, cal dir-ho, van actuar amb agut refinament. No parlarem de la maquinària de destrucció massiva, però recordem que els avions llançaven, entre altres regals, minitrampes amb joguines i bolígrafs. El patiment ha estat des de l'inici de l'urbs la seua divisa. És molt possible que siga una ciutat que viu del passat, un vaixell fantasma a la deriva, fins i tot que han deixat d'existir els seus habitants, però ningú no negarà el coratge i la valentia que han demostrat en crear la perfecció i la bellesa des de la imperfecció de l'ésser humà.

(2 de maig de 2003)

Un encontre al bosc

La Caputxeta Vermella va entrar a la caseta i va dir: —Àvia, et porte berenar sense greixos i sense sal, i voldria que l'acceptasses com un homenatge al teu paper de matriarca sàvia i nodridora.

Des del llit, el llop va dir amb veu fluixa: —Vine més a prop, nena, que puga veure't.

La Caputxeta va dir: —Ah, no em recordava que, a nivell òptic, ets deficient com una ratapenada. Àvia, quins ulls tan grossos tens!

—És que han vist molt i han perdonat molt, filleta.

—Àvia, quin nas tan gros que tens... Relativament, és clar, i sens dubte atractiu, a la seua manera.

—És que han flairat molt i ha perdonat molt, filleta.

—Àvia, quines dents tan grosses que tens!

—Estic molt content de ser “qui” sóc —va dir el llop, i va saltar del llit. Va agafar la Caputxeta Vermella amb les urpes, decidit a devorar-la. La Caputxeta va xisclar, alarmada no pas per l'evident tendència transvestida del llop, sinó per aquella voluntària invasió del seu espai personal.

Això diu, més o menys, una de les centenars de versions, en aquest cas la més políticament correcta, d'aquell diàleg fascinant que s'estableix entre dos dels personatges més cèlebres de la tradició oral i literària de la humanitat. Com oblidar les paraules d'aquella fera disfressada d'àvia que, molt a poc a poc, potser amb un cert grau de sadisme, propi d'un botxí educat en aquest art, assetja la víctima. Però també amb cert refinament florentí —no oblidem que dóna allargues a la fam que se'l menja— i com acaba responnent a la bateria de preguntes de la xiqueta. A banda, encara sent el fred metàl·lic que em va travessar el cos, en recordar la frase “per a menjar-te millor” en aquella veu tenebrosa del familiar que me'l va contar la primera volta. Fet i fet, preludiava el crim que anava a cometre's d'una manera tan impune (s'ha de fer memòria que en la versió de Perrault del conte no hi ha cap llenyataire que vinga a salvar la nena de roig com ocorre en la versió més nyonya i de moralitat victoriana dels germans Grimm).

Després s'ha sabut que aquest conte venia d'una tradició oral molt llunyana, un ancessor narratiu, una sèrie d'històries bastant truculentes, on hi ha fins i tot canibalisme, sexe i l'encontre en el llit amb un enemic ben perillós. Normalment no tenien una clara moral darrere, però sí que la protagonista aconseguia escapar. No hi ha dubte, però, que a partir de la tradició i del folklore cada recopilador ha anat transformant la història segons el context i els seus interessos. Des del moment que els contes de fades o de la tradició oral s'han transformat en literatura infantil, els aspectes més morbosos o de temàtica més sexual han desa-

paregut. Els Grimm, en la segona edició dels seus relats ho deixen molt clar: "...hem eliminat amb molta cura qualsevol frase no apropiada per a xiquets".

Charles Perrault escrigué *Le petit chaperon rouge* el 1697 per a la sumptuosa cort del Rei Sol. No anava dirigit als més petits sinó a l'aristocràcia. D'una banda s'intentava divertir però alhora allisonar. Després, els germans Jacob i Wilhelm Grimm la reescriuen el 1812 sota el títol de *Rotkäppchen* també mirant les obligacions de l'època. La nena de roig necessita un home que la salve, així un paternal llenyater la rescata de l'estómac de la fera i li dóna una segona oportunitat. I la moral continua: sigues obedient i no parles amb estranys. Després, com no podia ser d'una altra manera, la crítica feminista ha dit la seua en aquest aspecte.

A partir del segle XX Caputxeta i el llop han tornat a la vida de molt diverses formes i pelatges. Estic convençut que són dos dels personatges més tractats i subversionats en la cultura del segle que ens acaba de deixar. Hi ha un film d'animació de Tex Avery de l'any 1943, *Red Hot Riding Hood* on la nena símbol de la innocència es transforma en una cantant i ballarina d'un local d'*striptease*. En aquella cantonada entre Hollywood Boulevard amb Vine Street, el llegendari àmbit dels més famosos clubs de la història, trobem el llop ben elegant, boig per la Caputxeta, però aquesta no li fa gens de cas i l'àvia regentant un bordell. En certa manera és la contestació o l'altra cara a Walt Disney que el 1937 havia realitzat *Blancaneu i els set nanets*, el primer llargmetratge d'animació de tots els temps. Ara Caputxeta és una joveneta declaradament sensual, segura, independent i gens incauta. A propòsit, més tard, el sector publicitari ha entrat a sac. L'estimada xiqueta que fou el primer amor de Dickens i que si hagués pogut s'hauria casat amb ella, ara s'ha convertit en una espècie de *femme fatale* que anuncia un juvenil llapis "roig caputxeta" que farà eixir "els llops a udolar", que ven una determinada marca de ginebra o que ens revelarà les meravelles d'un magnífic cotxe esportiu. Hi ha cada any, dins la campanya de Nadal, un anunci de Chanel No 5 que em sembla encantador, una jove bellesa, exactament l'Estella Warren, recorre una mansió, on en el celler té guar-

dada la fragància meravellosa i, després de posar-se'n en els canells, es col·loca la caputxa vermella d'una seda o tafetà especial i se'n va cap a la porta, on, en el darrer moment, es gira i es posa el dit sobre els llavis tot indicant silenci al llop que udola, trist i melangiós, ara, així mateix, assegut i obedient. La jove, amb un somriure, ix a fora on es contempla París, disposada a passar la vetlada amb una altra classe de llops. En la música hi ha dos casos molt coneguts, un de Sam the Sham and the Pharaohs de l'any 1966, "Lil'Red Riding Hood" on el llop persegueix la joveneta no per menjar-se-la sinó per demanar-li una cita, o el cas de "Caperucita Feroz" que va escriure el poeta Luis Alberto de Cuenca i que amb tant d'èxit cantava Guruchaga a principis dels vuitanta. A nivell literari hi ha alguns exemples extraordinaris, el primer seria el de Finn Garner amb el qual he començat jugant en aquest text que ara vostés llegeixen; un altre seria el poema d'Anne Sexton on versiona la història amb la realitat quotidiana d'una dona com ella; un text dur, radical i contemporani; i l'altre cas seria la subversió que fa Roald Dahl, on ironitza sobre les possibles lectures que s'han realitzat des de la psicoanàlisi o del mateix feminisme: ens hi trobem una Caputxeta que no sols mata el llop, sinó que a la fi se la veu passejar amb un sumptuós abric de pell pel bosc.

Cadascú té les seues predileccions, i sempre m'agrada tornar als clàssics, i trobe d'una gran finor la versió de l'acadèmic Perrault, aquelles implicacions de seducció o aquells suggeriments, de vegades, tan directes i per què no la reaccionària moral del final. "*On voit icy que de jeunes enfants / sur tout de jeunes filles / belles, bien faites et gentilles / font tres-mal d'écouter toute sorte de gens, / et que ce n'est pas chose étrange / s'il en est tant que le loup mange. / (...) Mais, hélas! Qui ne sçait que ces loups doucereux / de tous les loups sont les plus dangereux!*" És molt possible que els llops més perillosos sempre siguin els més melosos o dolços. I es poden amagar darrere de qualsevol màscara. Hi ha meravelles en els milers d'interpretacions que ens han fet els artistes plàstics, però encara em ve a la memòria la primera vegada que vaig contemplar sorprès i fascinat, un dibuix de Gustave Doré. L'escena on es troben al llit Caputxeta i la presumpta àvia amb aquell barret de dormir i un llaç. Tots dos sota els

mateixos llençols. Envoltats d'uns coixins i d'unes cortines ben voluptuosos. Fan una parella, com ha demostrat la història, ben interessant i duradora. Com es miren, millor dit, com mira la xiqueta la iaia. Sap que aquell ésser no és qui diu que és. ¿Com és possible que s'haja introduït al llit sense roba? I aleshores comença el captivador diàleg. Sense cap intenció d'escapar per part de la nena. En aquella mirada tant de l'una com de l'altre, tots dos saben allò que succeirà uns moments després.

De les centenars de versions i subversions que s'han realitzat del relat, m'agradaria reproduir més o menys una de les darreres que m'han contat del primer encontre entre els dos personatges:

—Ai, Caputxeta! —va dir el Llop Ferotge, en trobar-se la joveneta en el lloc més amagat del bosc. —Ara et llevaràs la teua capeta roja, t'alçaràs la faldeta roja, t'abaixaràs les bragues roges i et faré l'amor com mai ningú te l'ha fet!

—Oh, no! Això no és el que vosté em farà senyor Llop —respongué, tota innocent i tranquil·la Caputxeta mentre treia de la cistella una pistola i apuntava al cap del llop. —Vosté, se'm menjarà com diu el conte.

(31 d'octubre 2003)

L'analfabet

“La vida és una putada. I ho dic en el sentit més cru de cadascuna de les paraules. Vida *versus* putada. Us ho podeu imaginar, però viure-ho és molt diferent. Sentir una fam tan profunda de qualsevol cosa que quan tens l'objecte desitjat al davant et vénen unes ganes terribles de perbocar. No ho suportes. Això és la fam. Aquell vertigen entre la necessitat física i allò que et diu el cervell. I no cap altre fet. I què us diré de la violència? La batussa pura i dura sense cap motiu aparent. Potser l'existència era la raó última. Viure era la canallada. Tanmateix no hi havia res més.

”Fins als vint anys vaig ser un analfabet en les diverses llengües del meu país. Mai no havia anat a l'escola. En el meu ambient de misèria extrema no em feia falta. Nosaltres parlàvem el rifyeny, no puc negar el

meu origen berber, això que és conegut en els ambients acadèmics com l'amazic; comprenia una mica l'àrab, el francès i l'espanyol. Poca cosa, però. No en tenia cap necessitat en aquell temps. La supervivència s'ho emportava tot. Era com una gran flassada que ens cobria i ens devorava. Calia fer com fos per arribar a l'endemà. La mort t'esperava amb qual-sevol excusa. Sempre a l'aguait. A casa, no sempre era el lloc més segur. El dia que venia el pare, un perill tenebrós ens assetjava, una violència funesta ens travessava la carn. I no estic fent cap imatge recurrent. Vivíem en una sola cambra: el pare, la mare, el meu germà i jo. El primer plat era l'apallissament de la mare. El segon, la ració ben proporcionada dels insults i injúries per a nosaltres. Després ens podia tocar la sort, però depenia de com estigués de cansat i de begut. Recorde ben bé una nit. I tant que la tinc ben present. Aquella nit, el meu germà plorava. Es cargolava de dolor per la fam. Jo també em vaig posar a plorar. De sobte el vaig veure anar cap al meu germà. Els ulls com de costum els tenia enfollits i una mica desorbitats. Sempre demanava socors en la meua imaginació. Aquella nit, també. El maleït li va tòrcer el coll amb violència. El meu germà es tornava a cargolar. Ara li brollava sang per la boca. La foscor se l'engolí a poc a poc. Els estels foren els únics testimonis del crim del pare. L'endemà vaig anar al meu primer soterrar. Embolicat amb una catifa, el meu germà fou enterrat en un clot humit i molt fred. El meu pare també plorava aquell matí. Era estrany. Fou un dia massa estrany.

"El pare continuà pegant-nos, a la mare i a mi, durant molt de temps. Ell ens pegava amb el seu cinturó militar. Una de les poques coses que havia conservat de quan desertà de l'exèrcit colonial. Vaig fer de tot per sobreviure: una mica d'esclau, neteja-sabates, venedor de kif i de cigarets, terrissaire, lladregot, revenedor de fruites... i del cos, quan feia falta, als estrangers. La por, però, tostempis la sentia caminar al meu costat. He preferit, sovint, dormir als cementeris, on els vius tenen por dels morts i on els morts no s'alcen per atemorir una criatura de cul graciós. No hauríeu d'oblidar això. Les coses eren com eren. No es podia fer gaire per canviar-les. Recorde quan el meu amic Tafarsiti va venir a casa tot trist, i vaig preguntar. I m'ho contà:

”—El meu oncle és mort.

”—Pobre home!

”—Ha mort ell, la seua dona i els tres fills.

”—Com ha estat?

”—Passaren molt dies sense menjar. Tu ja saps això què és. No volgueren ni ell ni la seua dona demanar als veïns res per alimentar-se. Va taponar per dins la porta amb fang i pedres i moriren.

”—Que descansen en pau!

”La mort sempre està a l’aguait. Per aquest motiu la resistència a suportar allò que no es pot contar, et fa fort, mai no lliure. Així mateix, hi hagué algun moment de tendresa. No sé si és la paraula exacta. Em ve a la memòria aquella tarda que una veïna un poc més gran, en assabentar-se que marxàvem cap a Tétuan, em va portar a casa seua agafat de la mà. Hi vaig menjar pa negre amb mantega i mel calenta. M’omplí les butxaques d’ametles. I després em rentà la cara i el cos. Em pentinà i em posà perfum. No ho he oblidat mai. Vaig pensar que allò havia de ser la felicitat o alguna cosa que s’hi assemblés. El descobriment del sexe no fou agradable. Em feia por. Tinc present les primeres voltes, sempre en braços mercenaris, aquella cosa em semblava un tall fastigós, una boca sense dents que et podia xuplar. Hi hagué una ocasió, però, en el barri de les putes espanyoles. Una dona amable em rentà i es despullà. No tenia el sexe afaitat com el tenen en els bordells de les marroquines. No em va donar cap pressa. Això em tranquil·litza. Sempre he pensat que desitjaria morir-me damunt del cos d’una dona com ella: tendra i perfumada.

”Després, quan vaig decidir escriure, vaig pensar que la creació podia, millor dit, hauria de ser una forma de denúncia. Un protesta contra cadascun d’aquells que m’havien robat amb cullereta de plata però, també, amb urpades sagnants, la meua infantesa. He volgut mostrar la meua classe social, si això és una classe. Dibuixar els éssers sense horitzó del meu país, que ofeguen la seua desesperança en l’alcohol, en l’haixix o en la violència. Mostre aquells éssers que a més de ser invisibles pronuncien les síl·labes del silenci. El laberint sense gairebé cap eixida. Aquest fou el desafiament, primer aprendre a llegir i a escriure; després fugir d’aquell

àmbit denigrant i, finalment, sublimar aquella vida a través del fet creatiu. No hi podia fer una altra cosa. Els deutes s'han de pagar. De segur que dieu que ha estat una teràpia. És molt possible. No diré el contrari. Teràpia o no, m'ha estat necessària. Per això no he pogut entendre les prohibicions als meus llibres. Gairebé vint anys sense que el meu poble em pogués llegir. Els pocs que en sabien. Maleïts siguen tots els pares si són com el meu.”

Ara el recorde molt bé, aquest escriptor de mirada veritablement trista, d'una malenconia estranya —són els ulls de Mohamed Xukri, que era com li deien— encara que, quan es posava a parlar, destil·lava una energia contagiosa. Fa uns dies m'avisaren que havia mort de càncer. Jo era un dels entusiastes que havia animat un dels nostres editors a publicar en la llengua pròpia la crua història d'*El pa de cada dia*. L'única cosa que ens havia demanat, aquell ésser escanyolit i d'una refinada cortesia, en arribar a l'hotel, fou una ampolla de whisky. No li importava la marca. Quan la va veure, féu un petit somriure de complicitat. En la presentació del llibre ens llançà un míting a favor de la literatura d'*engagement*. I en confiança, després d'alguna copa i certa intimitat, em confessà que escrivia per intentar esborrar del seu cervell la por profunda que va sentir aquella nit que el pare assassinà el seu germà. Una por que, de vegades, li tornava de sobte i li mossegava l'ànima amb molta cruesa.

(28 novembre 2003)

Virginia

En cada butxaca porte el pes de mitja vida. L'aigua em llepa, molt a poc a poc, el cos. Primer els peus, els turmells, ara ja fins la cintura. Aquest fluid s'apodera de mi. Sols el meu cap destaca en l'espill fosc de la superfície. Tanque els ulls i desaparec. M'enfonse en una espècie de somni profund.

Des d'aquestes aigües ben fredes contemple una finestra i com escric a la meua estança. Fa un dia molt tancat. Estic asseguda enganxada

als vidres. La pluja mou les fulles del roure que em coneix tan bé. Tinc un cigarret en una mà, la cendra sembla que s'ha solidificat, es consumeix, i amb l'altra mulle la ploma en el tinter. Em sent desolada, però aviat em passarà. L'escriptura camina ferotge des de la llunyania cap on sóc. Tot ho guareix i, també, tot ho ompli. Sonen els campanes de Sussex com a senyal de benvinguda. És el meu espai privat. La cambra pròpia. A les parets, hi ha alguns ornaments de flors de diverses textures; hi ha gravats amb vistes de l'estimada Grècia; a l'habitació hi ha una taula i un escriptori plens de papers i de llibres amb poc ordre; hi ha, així mateix, tres butaques folrades de vellut roig. Cada llibre, cada novel·la i cada assaig, els podré suportar? Aquells que he escrit. El temps em perdonarà? Em pregunte si algun dia seré capaç de tornar a llegir-me ¿Arribarà l'ocasió en la qual pugui suportar la meua literatura en lletra impresa, sense sentir el desig de fugir i d'amagar-me?

Tal com deia en una ocasió Sydney Waterlow, el pitjor de la literatura és que un depèn en excés dels elogis. Sense aquests, em resulta difícil començar a escriure, és cert això, al matí l'enfonsament sols em dura mitja hora, i, quan comence, m'oblido del món. Les boires de l'esperit desapareixen o almenys no les tinc presents. S'oculten. Sé que hi són i que hi tornaran, però ara no les veig. Ni tampoc m'envaeixen el cervell com ho han fet tantes vegades. Es dissolen com un terròs de sucre en la tassa de te.

La vida és tràgica, almenys, és com la veig jo, i és el que importa. És una estreta franja empedrada prop d'un penya-segat. Mire avall, em marege, tinc vertigen, i em pregunte si podré caminar fins a la fi. Potser pense massa en els perquè i en el per tant; pense massa en mi mateixa. Sempre hi ha uns dimonis que em diuen coses. Em claven les ungles i m'arrosseguen on ells volen. Ara escolte les seues veus. He passat la darrera setmana al llit i amb un mal de cap constant, com la pluja. M'han recomanat que la meua ració d'escriptura siga una hora. Només un hora al dia. Què deuen saber els metges? Necessite sentir el soroll que fa la ploma quan frega amb el paper. Com un cos contra un altre. La inquietud que em provoca una trama o qualsevol idea per a un article. Em fa sentir viva. Ara he d'utilitzar els vint minuts que falten per a sopar, per escriu-

re i omplir la gran llacuna que veig a l'horitzó. Maleïda siga aquesta malaltia que no em deixa ser jo.

En aquestes alçades del trajecte sols desitge un llenguatge parc com el que utilitzen els amants, paraules trencades, mots clivellats, com el contacte de les petjades en la vorera, mots d'una síl·laba com les que usen els xiquets quan entren en una habitació on sa mare cus i agafen del terra un fil de llana blanca. Necessite un udol, un crit. ¿Sentien Shakespeare i Cervantes, la bellesa i la tristesa en escriure, tal com jo la sent? I com s'ho feien per suportar-ho? Sovint pense que sols sóc una pixatinters. Una fracassada que no pot...

No sé què em succeeix. Fa uns dies que em sent molt estranya. No puc escriure i això sí que és terrible. No puc fer-ho de cap manera. És una qüestió física. En tinc ganes, però no puc. No controle el moviment dels dits ni de les mans. Com si hagués perdut la força. Em cau de les mans cada objecte que agafe. No li he comentat res a Leonard. Una debilitat misteriosa m'envaeix. Una boira que avança de forma semblant a un dia de finals de gener. Ningú no sent el meu crit mentre demane ajuda. No pense rendir-me. Aquesta volta no pense fer-ho. Així he decidit acariciar-me el cos. Vull sentir-me viva. Primer els pits, he buscat els mugrons. La lentitud de la carícia com a vehicle per trobar una mica de plaer. Els dits no els sent. Són de suro. Molt a poc a poc baixa cap al melic. I em perd en un paisatge del desig. La pell em diu coses, els dits no, però. He de continuar. Ara passege aquesta mà insensible per l'entrecreix. Em note humida i sent plaer. Els dits no el senten. Són de suro. Com és possible que em passe això? He pres la determinació de fer un darrer intent amb la ploma. No puc sostindre-la bé. No puc cal·ligrafiar cap paraula, no sé escriure. La debilitat no em deixa. Faig uns esborralls que no s'entenen. Algú m'ha robat la vida.

No vull consignar ja res; sols unes intolerables ànsies d'escriure. Podria recordar Vita, ai la meua Orlando! O també Violet i Ethel, totes tres em procuraren plaer, però ara ja no puc. Estic encadenada al meu penyal particular. Obligada a no fer res; condemnada que la preocupació i l'obsessió m'arrapen, em claven les urpes i tornen. Tan fàcil que seria passar un dia al bosc, passejar o prendre el te en aquella pastisseria

que tant m'agrada; en arribar a casa, després de sopar, llegiria una mica de poesia, mig llegida mig viscuda, com si la carn s'hagués dissolt i a través d'ella dormís com els arbres del jardí a l'hivern. Això, però, no és d'aquesta manera, quan una és Prometeu, i la seua roca és immensa, i els tàvecs piquen, no hi ha espai per a l'afecte. I així s'ha anat fent malbé tot. Igual que un ciri es consumeix fins que la pròpia cera ofega la flama. El meu estat d'ànim davalla i davalla fins que arriba a un pou sord. No puc remeiar-ho. Hauria de fixar-me en els símptomes de la malaltia, perquè no m'agafe desprevinguda en la propera ocasió. Ja no ho farà. No em deixaré atrapar, cercaré un fanal de foc en la boira.

Aquell pes que m'enfonsava com una llosa, ja no el note. Sols la lleugeresa d'un trosset d'ànima. El cel sembla més clar que de costum. L'aigua m'acaronava cada porus de la pell. No em sent les sabates. Les dec haver perdudes. Crec que tampoc no note el dits ni els peus. Quina sensació de tranquil·litat més immensa. Ara sóc Ofèlia mentre contemple que ja no passen les hores. Talment els ulls de la mar quan cremen l'horitzó.

(6 de febrer 2004)